

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

**СВИТКА А.С. - аспірант Академії праці, соціальних відносин і туризму,
адвокат**

ORCID: 0009-0002-5005-4691

УДК 352.07

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.2.21>

У статті автор здійснив дослідження правового забезпечення захисту прав територіальних громад в умовах реформування місцевого самоврядування в Україні. Актуальність питання правового забезпечення захисту прав територіальних громад в Україні не може бути переоцінена. Захист прав територіальних громад є важливим елементом розвитку демократичної держави, яка повинна гарантувати права та свободи всіх своїх громадян.

У зв'язку з цим, наявність ефективної судової системи, яка забезпечує захист прав територіальних громад, є надзвичайно важливою. На жаль, в Україні існують проблеми у сфері захисту прав громад, зокрема, відсутність ефективної системи правового захисту, недостатнє фінансування судів, висока корупція в судовій системі та інші.

Тому вирішення проблеми правового забезпечення захисту прав територіальних громад є актуальним завданням для української держави та суспільства в цілому. Наразі видається доцільним вжиття заходів для покращення судової системи, забезпечення адекватного фінансування судів та розвиток механізмів адміністративного та позасудового захисту прав громад. Тільки таким чином можна забезпечити реальний захист прав територіальних громад в Україні.

Ключові слова: права територіальних громад, захист, місцеве самоврядування, механізм.

Постановка проблеми

Забезпечення захисту прав територіальних громад здійснюється через правову систему країни, яка включає законодавчу,

виконавчу та судову владу. Україна, наприклад, має конституційний порядок, відповідно до якого Конституція України є найвищим правовим актом у країні.

Судовий захист прав територіальних громад здійснюється через різні судові інстанції залежно від характеру спору. У справах про захист прав територіальних громад можуть бути зацікавлені різні сторони, включаючи місцеву владу, державні органи, громадські організації та приватні особи.

Україна має розвинену систему судів загальної юрисдикції та спеціалізованих судів, таких як адміністративні та господарські суди. Зокрема, у випадку порушення прав територіальних громад належний захист може бути забезпечений через адміністративний та господарський суд, а також через окружний та апеляційний суди.

У разі необхідності захисту прав територіальних громад на міжнародному рівні, Україна може звернутися до міжнародних судових органів, таких як Міжнародний суд ООН або Європейський суд з прав людини. Ці суди забезпечують відповідність національних законів міжнародним стандартам прав людини та забезпечують захист прав громадян на міжнародному рівні.

Для забезпечення ефективного судового захисту прав територіальних громад важливо, щоб судова система була незалежною, об'єктивною та компетентною. Для цього необхідно мати високоякісну правову освіту та досвід у роботі з правовими питаннями.

Крім того, важливо забезпечити доступність судової системи для всіх громадян та територіальних громад, зокрема для тих, що знаходяться у важкій життєвій ситуації, мають обмежені можливості чи представляють меншість.

Для підтримки судового захисту прав територіальних громад в Україні створено різні органи та механізми, зокрема Вищу раду правосуддя, Національну школу суддівства, Національне бюро з розслідування корупції та інші. Ці органи забезпечують незалежність та ефективність судової системи, забезпечують виконання рішень судів та контролюють діяльність суддів.

Крім того, в Україні існує механізм конституційного контролю, який дозволяє перевіряти відповідність законів та інших правових актів Конституції України. Конституційний Суд України має право скасовувати неконституційні закони та інші правові акти, які не відповідають Конституції України.

Для забезпечення ефективного судового захисту прав територіальних громад в Україні важливо мати незалежну та професійну суддівську владу, яка діє відповідно до принципів правової держави. Зокрема, в Україні існують дисциплінарні та етичні стандарти для суддів, які регулюють їх поведінку та забезпечують відповідальність за порушення правил.

Також важливо забезпечити доступність судового захисту для територіальних громад. У цьому контексті в Україні існують механізми безкоштовної правової допомоги та пільги для осіб, які не можуть собі дозволити оплату юридичних послуг.

Усі ці механізми та інститути спрямовані на забезпечення ефективного судового захисту прав територіальних громад. Проте, важливо пам'ятати, що захист прав територіальних громад – це не тільки завдання судової системи, але й відповідальність усіх громадян та інституцій за збереження правової держави та демократичних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Українські науковці займаються вивченням окремих питань правового захисту територіальних громад в Україні.

Серед них можна виділити наступних науковців: О.Мотиль, О.Суслова, О.Красиков, Л.Макаренко та ін.

Формулювання цілей

Мета статті – розглянути та проаналізувати правозастосування актів законодавства про судовий захист прав територіальних громад. З огляду на порушену в науковій роботі проблематику, нами були поставлені наступні завдання: 1) окреслити систему актів законодавства про судовий захист прав територіальних громад; 2) виявити основні проблеми їх правозастосування та визначити основні напрямки вирішення.

Виклад основного матеріалу

Розвиток, правового регулювання відносин, пов'язаних із судовим захистом прав територіальних громад, сприяє зменшенню випадків порушення в системі місцевого самоврядування. Однак досі залишається багато можливих порушень прав територіальних громад, серед основних з яких варто відмітити:

- *незаконне використання земельних ділянок.* Це порушення прав здійснюється по відношенню до належного власника землі, яким виступає також і територіальна громада (наприклад, у разі незаконної забудови на земельній ділянці);

- *незаконне видалення природних ресурсів.* Права територіальної громади на природні ресурси можуть порушуватися різними суб'єктами (наприклад, у разі незаконної рубки лісу або вилучення корисних копалин);

- *надмірна забрудненість повітря, води або ґрунту.* Це правопорушення спрямоване проти прав територіальної громади на здорове довкілля та належне використання природних ресурсів;

- *невідповідність будівель або споруд вимогам безпеки.* Приклад загальновідомих подій у Туреччині 2023 року яскраво засвідчив, що таке порушення може коштувати громадам багатьох життів. Це є порушенням прав територіальної громади на безпеку та благополуччя мешканців (наприклад, у разі будівництва небезпечних споруд у населених пунктах);

- *порушення прав на освіту.* Місцеві жителі як члени територіальної громади повинні мати доступ до належної освіти для дітей та молоді. Різновидом такого порушення може бути, наприклад, закриття шкіл або недостатня фінансова підтримка шкіл у віддалених районах громади;

- *порушення прав на медичну допомогу.* Право членів територіальної громади на доступ до належної медичної допомоги може порушуватися в різних формах (наприклад, у разі закриття лікарень або недостатньої фінансової підтримки медичних закладів у віддалених районах);

- *порушення прав на доступ до інформації.* Сучасне інформатизоване суспільство потребує неабиякого захисту права будь-якої територіальної громади на отримання інформації від місцевих органів влади. Це не завжди забезпечується в наших реаліях (зокрема, таке правопорушення може проявлятися в разі обмеження доступу до документів або недостатньої прозорості діяльності органів місцевого самоврядування);

- *недостатнє фінансування місцевого самоврядування.* Це найбільш поширене правопорушення, за якого територіальна громада не може в достатньому обсязі реалізувати право на самоврядування та ефективно виконання своїх повноважень (зокрема, у разі обмеження фінансових ресурсів для реалізації місцевих проєктів та програм) та ін.

На забезпечення захисту прав територіальних громад і недопущення їх порушень націлений ряд заходів.

Першим із таких заходів є належне правове регулювання цих відносин, яке складається з різних нормативно-правових актів. До таких актів можна віднести, у першу чергу, Конституцію України [1], Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2], «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [3], «Про судоустрій та статус судів» [4], а також інші закони та нормативно-правові акти, що регулюють питання територіальної організації влади та державного управління в Україні.

Також у сфері місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні існує практика здійснення консультацій з місцевими громадами та громадськими

організаціями при розробці та ухваленні рішень, які стосуються їхніх прав та інтересів. Також місцеві громади можуть брати участь у процесах бюджетування, забезпечення комунальних послуг та інших сферах діяльності.

Окрім того, українське законодавство передбачає також механізми взаємодії громад та органів державної влади, наприклад, у формі громадських обговорень проєктів рішень та регуляторних актів, публічних слухань тощо.

Практика застосування норм про захист прав територіальних громад свідчить про необхідність внесення змін до законодавства, адже чинні механізми захисту прав не забезпечують належного рівня захисту прав територіальних громад.

Наразі можуть бути введені механізми для забезпечення швидкого та ефективного розгляду справ про порушення прав територіальних громад, щоб уникнути довгих та непередбачуваних судових процесів.

Крім того, можна розглянути включення в законодавство процедури проведення аудитів діяльності місцевих органів влади з метою виявлення порушень прав територіальних громад. Такі аудити можуть допомогти виявити проблемні моменти та недоліки в роботі органів місцевого самоврядування та покращити їх діяльність.

Окрім цього, зміни до законодавства про судовий захист прав територіальних громад можуть бути спрямовані на забезпечення більшої прозорості та відкритості діяльності місцевих органів влади. Наприклад, можна передбачити обов'язкове публічне обговорення рішень місцевих органів державної влади, які можуть вплинути на права територіальних громад. Це допоможе залучити громадськість до процесу прийняття рішень та зменшити ризик порушення прав територіальних громад через некомпетентність або недостатню увагу з боку місцевих органів влади.

Також можуть бути введені механізми відшкодування збитків територіальним громадам, які стали жертвами порушень їх прав. Це може стимулювати місцеві органи влади до більш обачної та відповідальної

діяльності та зменшити ризик порушення прав територіальних громад.

Крім того, може бути корисним включення до законодавства положень, які забезпечують взаємодію місцевих органів влади з представниками територіальних громад та іншими зацікавленими сторонами. Це може допомогти виявити проблеми, запобігти їх поширенню та знайти оптимальні рішення в інтересах усіх сторін.

Висновок

Отже, здійснений нами аналіз правового регулювання захисту прав територіальних громад свідчить про наявність численних проблемних питань, вирішення яких на зріло вже давно і які неабияк актуалізовано війною РФ проти України. Наявність окреслених проблем у громадах на всій території України чітко підкреслює їх системність.

З урахуванням зазначеного саме зміни до законодавства про судовий захист прав територіальних громад і ефективні механізми їх реалізації мають стати безальтернативним шляхом забезпечення належного захисту прав територіальних громад, покращення ефективності діяльності місцевих органів влади та забезпечення більшої прозорості та відкритості в роботі місцевих органів влади.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170.

3. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лю-

того 2015 року № 157-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.91

4. Про судоустрій та статус судів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545

LEGAL PROVISION OF PROTECTION OF THE RIGHTS OF TERRITORIAL COMMUNITIES

In the article, the author carried out a study of the legal provision of protection of the rights of territorial communities in the conditions of local self-government reform in Ukraine. The relevance of the legal provision of protection of the rights of territorial communities in Ukraine cannot be overestimated. Protection of the rights of territorial communities is an important element of the development of a democratic state, which must guarantee the rights and freedoms of its citizens.

In this regard, the existence of an effective judicial system that ensures the protection of the rights of territorial communities is extremely important. Unfortunately, there are problems in Ukraine in the field of community rights protection, in particular, the lack of an effective system of legal protection, insufficient financing of courts, high corruption in the judicial system, and others.

Therefore, solving the problem of legal provision of protection of the rights of territorial communities is an urgent task for the Ukrainian state and society as a whole. It is necessary to take measures to improve the judicial system, ensure adequate financing of courts, and develop mechanisms for administrative and extrajudicial protection of community rights. This is the only way to ensure real protection of the rights of territorial communities in Ukraine.

Keywords: rights of territorial communities, protection, local self-government, mechanism.